

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 274
Türklerin İslâmlaşma Sürecinde
Mürcie ve Tesirleri
Prof. Dr. Sönmez Kutlu

ISBN: 978-975-3893-18-3

5. Baskı, Ekim 2024, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun
21.08.1996 tarih ve 11 sayılı kararıyla uygun görülmüş
ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
10.12.1996 tarih ve 841/13 sayılı kararıyla basılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256 Cad. No: 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

TÜRKLERİN
İSLÂMLAŞMA SÜRECİNDE
**MÜRCİE VE
TESİRLERİ**
PROF. DR. SÖNMEZ KUTLU

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	13
A) KAYNAKLAR	13
1. Mürciî Kaynaklar	13
a) Kitâbu'l-İrcâ	15
b) Şiirler	16
c) Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Eserler	21
d) Kitâbu'r-Redd alâ'l-Bida' ve'l-Ehvâ	34
2. Mürciî Olmayan Kaynaklar	35
a) Mürcie'ye Reddiye Olarak Yazılan Kitâbü'l-İmânlar	35
b) Makâlât Türü Eserler	37
c) Biyografik Eserler	40
d) Tarih Kitapları	40
e) Çağdaş Araştırmalar	41
B) TAKİP EDİLECEK METOT	42
C) MÜRCİE KAVRAMININ TESBİTİ	45
BİRİNCİ BÖLÜM	
MÜRCİE'NİN DOĞUŞU	61
1. Mürcie'nin Doğuşunu Hazırlayan Sebepler	61
a) Siyasî Ortam	61
b) Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı	70
2. İlk Mürcie'nin Teşekkülü	74
a) Siyasî Çekişmelere Karışmak İstemeyen Tarafsızlar Grubu: Mürcie'nin İlk Nüveleri	74
b) Mürcie'nin Teşekkülü: 60-75/679-694	83

c) Hâricî Salim'in Sîre'sinde İrcâ Akîdesi	90
d) Hasan b. Muhammed'in Kitâbu'l-İrcâ'sı: İlk Mürcîî Fikirlerin Temellendirilmesi	97
3. Teşekkülünden Sonra Mürcie	115
a) İlk Mürcîî Şahsiyetler	115
b) Emevî Yönetimiyle Münasebetleri	123

İKİNCİ BÖLÜM

MÜRCİİ AKİDENİN ESASLARI	135
1. Büyük Günah Problemi	139
2. Amel-İman İlişkisi	153
3. İmanda İstisna	162
4. İmanın Tanımı	165
5. İmanda Artma ve Eksilme	172
6. İmanda Eşitlik	177
7. İman-İslam İlişkisi	182
8. Va'd ve Va'id	186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMEVLER DÖNEMİNDE HORASAN VE MAVERAÜNNEHİR'DE MÜRCİE'NİN YAYILIŞI	195
1. Bölgenin Genel Durumu	195
a) Coğrafi Konumu	195
b) Siyasî Durum	196
c) Sosyo-Ekonomik Durum	201
d) Dinî Durum ve Mezhep Hareketleri	204
2. Mürcie'nin Horasan ve Mâverâünnehir'de Yayılışı	219
a) 100/718 Yılına Kadar Mürcie'nin Bölgedeki Faaliyetleri	219
b) 100/718'den Sonra Mürcie'nin Bölgedeki Faaliyetleri	225

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABBASİLER DÖNEMİNDE HORASAN VE MAVERAÜNNEHİR'DE MÜRCİE	255
1. Mürcie'nin Abbasî İhtilaline Karşı Tutumu	255
2. Mürcie Ehlü'r-Re'y İlişkisi	261
3. Horasan'da Mürcie	273
a) Belh	273
b) Rey	289
c) Nişabûr	295
d) Cüzcan	309
e) Merv	311
f) Cürcan	315
g) Serahs	319

ğ) Herat	320
4. Mâverâünnehir'de Mürchie	325
a) Tirmiz	325
b) Buhara	330
c) Neseif	335
d) Semerkand	341
SONUÇ	369
BİBLİYOGRAFYA	373
DİZİN	397

ÖN SÖZ

Haricilik, Şia ve Mutezile'nin yanı sıra, kaynaklarda fikirlerinden en çok bahsedilen mezheplerden birisi de Mürcie'dir. Fakat kendi içerisinde tutarlı bir gelişme çizgisine sahip olan bu mezheple ilgili, muahhar kaynaklarda, birbirine zıt ve çelişkili bilgiler verilmektedir. Haricilerden sonra ilk ortaya çıkan mezheplerden birisi olan ve İslam düşüncesine önemli katkılarda bulunan Mürcie hakkında Türkçede yeterli çalışma yapılmadığı da bilinen bir husustur. Bu sebeple, ilk dönem kaynaklarını esas almak suretiyle "Mürcie ve Horasan-Mâverâünnehir'de Yayılışı"nı doktora tez konusu olarak araştırmak istedik.

Horasan ve Mâverâünnehir'de İslam'ın yayılmasında önemli katkıları olan bu mezhebin tarihinin aydınlatılması, Türklerin İslamlaşma sürecindeki bilgi boşluğunun giderilmesine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Çalışmamızda, Türklerin itikatta mensubu bulunduğu Maturidilik mezhebinin Ebû Hanîfe'den Ebû Mansûr el-Mâturîdî'ye kadar olan Mürciî gelişimi, Mezhepler Tarihi açısından ortaya konulacaktır. Maturidiliğe getirilecek yeni yorumların, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'le ilgili yapılacak çalışmalar için bir başlangıç oluşturacağını ümit ediyoruz.

Mürcie'nin yayılışını ele almadan önce erken dönemle ilgili yayımlanmış, ulaşılabildiğimiz Mürciî ve Mürciî olmayan kaynaklara müracaat ederek önce bu mezhebin doğuşunu, teşekkülünü ve akîde esaslarını, daha sonra bu görüşlerin, Horasan ve Mâverâünnehir'de Emeviler ve Abbasiler döneminde, hangi şehir-

lerde, kimler tarafından, hangi sebeplerden dolayı benimsendiğini ve İslam düşüncesine ne gibi katkılarının bulunduğunu, şahıslar üzerinde derinleşerek tarafsız bir şekilde ve ilmî usuller doğrultusunda ortaya koymaya çalışacağız. Bu sırada, herhangi bir kimseyi bu mezhebin mensubu kılmak veya bu mezhebin mensubu olmaktan kurtarmak şeklindeki yaygın hataya düşmemeye özen göstereceğiz.

Bununla birlikte şu kadarını söyleyelim ki, Mürcie; hoşgörü, adalet ve fikir özgürlüğünü, birlik ve beraberliği esas alan evrensel boyutlu ve vahiy eksenli bir iman nazariyesi oluşturmuştur.

Böyle bir araştırmayı yapmam konusunda beni teşvik ederek yardımlarını hiçbir konuda esirgemeyen Hocam Prof. Dr. Hasan ONAT'a teşekkürlerimi arz ederim.

Ankara 1994
Sönmez KUTLU